

FAGFELLEVURDERT ARTIKKEL

Referanse til artikkelen: Stine Vik og Astrid Halså (2022). Ungdom i rusbehandling – overgang til voksenlivet. *Fontene forskning*, 15(2), 4-16.

NØKKELOD: BARNEVERN, OPPFØLGING, RUSKOLLEKTIV, SOSIAL STØTTE, UNGDOM OG ETTERVERN

Stine Vik
Sosionom, familieveileder
i barneverntjenesten
stinevig@hotmail.com

Astrid Halså
Førsteamanuensis,
Høgskolen i Innlandet
astrid.halsa@inn.no

Ungdom i rusbehandling – overgang til voksenlivet

Artikkelens tema er hva ungdom med alvorlige rusproblemer opplever som særlig viktig i oppfølgingen etter utflytting fra ruskollektiv. Studien bygger på seks kvalitative enkeltintervjuer med ungdom i alderen 16-25 år, med erfaring fra ruskollektivets oppfølgingstiltak familiehjem og/eller hybel. Formålet med studien var å få frem hvilke erfaringer ungdommene hadde med dette ettervernstilbudet. Funnene viser at ungdom opplever å ha behov for tilstrekkelig tid i sin rehabilitering samt rikelig med sosial støtte, gitt til dem innenfor trygge og kjente rammer av voksne de allerede har en god relasjon til.

Illustrasjon: Eldbjørg Ribe

Bruk av barnevernsinstitusjon som plasseringstiltak for ungdom med sammensatt rusproblematikk er et omfattende, ressurskrevende og svært inngripende tiltak i ungdommers liv. Ved utgangen av 2018 var 147 ungdommer plassert i norske barnevernsinstitusjoner på bakgrunn av alvorlige rus- og atferdsproblemer, jf. Barnevernloven § 4-24 eller § 4-26 (SSB, 2022). Denne ungdomsgruppa skårer lavere på levekårsvariabler som helse, arbeidslivstilknytning, bolig og familiedannelse enn den øvrige befolkningen (Bakketeig, 2009; Backe-Hansen et al., 2014). En registerstudie (Clausen & Kristofersen, 2008) viser at bare 10-15 prosent av disse ungdommene oppnår positive voksenkarrierer i form av utdanning og inntekt. Dette sammenfaller med en liknende studie i regi av Nova (Backe-Hansen et al., 2014) som konkluderer med at ungdom med rus- og atferdsproblematikk i barnevernet skiller seg klart ut med de laveste andelene gode overganger til voksenlivet. Plassering i institusjon kan føre til vellykket rehabilitering i form av rusfrihet og lovlydighet (Helgeland, 2007), men tiltaket krever store økonomiske ressurser og er ingen garanti for at ungdommene vil oppnå slik rehabilitering.

Langvarig og individuell oppfølging etter plassering i institusjon kan være et nyttig tiltak for å snu de negative prognosene og styrke ungdommenes muligheter for å klare seg godt på egenhånd i fremtiden (Bakketeig, 2009; Clausen & Kristofersen, 2008). Forskning viser at ungdom som er fulgt opp gjennom barnevernet og som siden mottar ettervern klarer seg bedre enn ungdom som ikke har mottatt ettervern (Backe-Hansen et al., 2014; Stein, 2008). I en forskningsrapport om ettervernstilbudet i barnevernet stiller Paulsen et al. (2020) en rekke kritiske spørsmål til hvordan ordningen praktiseres, og de påpeker at systembetingelsene ikke ligger til rette for at barnevernstjenesten kan gi god, langsiktig og tilpasset ettervern. I rapporten kommer det frem at selv om den øvre aldersgrensen for å motta hjelp fra barnevernet er 23 år (25 år f.o.m 1. januar 2020), er det få ungdommer som får tiltak fra barnevernet etter fylte 21 år. Ungdomstiden er en livsfase hvor ungdom

veksler mellom å klare seg selv og å søke støtte. Paulsen et al. påpeker at ungdom i barnevernet ikke opplever å ha mulighet til denne nødvendige vekslingen, og anbefaler å utvikle ettervernstilbud som sikrer ungdommene mulighet til fleksible og gradvise overganger.

Formålet med denne studien var å utforske hvilke erfaringer ungdom som har mottatt videre oppfølging i familiehjem eller hybel har med disse ettervernstilbudene. Dette har vi undersøkt ved å intervjue seks ungdommer som hadde samtykket til videre oppfølging i familiehjem og/eller hybel i regi av ruskollektivet de tidligere var plassert i. På bakgrunn av dette vil vi drøfte følgende problemstilling: *Hva opplever ungdom med alvorlige rusproblemer som særlig viktig når de får videre oppfølging i familiehjem eller hybel som et ledd i ruskollektivenes tiltakskjede?*

BAKGRUNN

Ruskollektiv kan beskrives som et bofellesskap som i større grad ligner en storfamilie enn en tradisjonell institusjon. Ruskollektivene legger stor vekt på fellesskap, samhold og deltakelse i utdanning, arbeid og ulike aktiviteter. I kollektivet tilbringer voksne og ungdom store deler av døgnet sammen, og de voksne har sammenhengende arbeidsperioder som kan strekke seg til rundt 14 døgn (Helgeland, 2007). Tidligere var det ikke uvanlig at ungdom i kollektiv mottok rusbehandling over en periode på tre år (Helgeland, 2007), mens behandlingstiden i dag ofte er begrenset til et år. Det kreves hardt arbeid å bli rusfri og å holde seg rusfri. Vi antar derfor at innsatsen for ungdommene i tiden etter oppholdet i kollektivet er avgjørende for den enkeltes fremtidsutsikter.

Ettervern er et frivillig tilbud for ungdom som har tiltak gjennom barnevernet. Ettervernet skal tilpasses ungdommens behov og kan bestå av ulike hjelpetiltak, som jevnlig samtaler med saksbehandlere, økonomisk bistand, hybel, hjelp med utdanning/arbeid og med fritidsaktiviteter. Barneverntjenesten har også mulighet til å opprettholde plasseringstiltak som fosterhjem eller institusjon som en del av ungdommens ettervern (Clausen & Kristofersen, 2008).

I artikkelen utforsker vi et ettervernstilbud der ungdommene flytter videre i familiehjem eller hybel organisert i nær tilknytning til det ruskollektivet ungdommene var plassert i. Videre behandling i kollektivenes egne oppfølgingstiltak er tuftet på samtykke fra ungdommene selv. Plasseringen er hjemlet i barnevernloven § 4-26 for barn og unge under 18 år, og § 1-3 for unge over 18 år. Når ungdommene flytter til oppfølgingstiltakene, blir de fulgt tett opp av en hybel- og familiehjemskonsulent som er ansatt i ruskollektivet. Konsulenten har ansvaret for rekruttering og oppfølging av familiehjem samt ukentlig oppfølging av ungdommene som bor i familiehjem og på hybel. Konsulenten er en person som jevnlig har deltatt på samling i kollektivet og som ungdommene har lært å kjenne før utflytting. De ungdommene som bor i oppfølgingstiltak er fortsatt under rusbehandling og har i samarbeid med konsulenten utarbeidet sin egen behandlingsplan. Ungdommene deltar jevnlig på behandlingsrettede samlinger i kollektivet hvor behandlingsplanene blir evaluert.

Komprimert og akselerert overgang til voksenlivet

Ungdomstiden er ofte preget av pendling og spenning mellom avhengighet og uavhengighet (Backe-Hansen, 2021; Bary, 2010). Rogers (2011) skriver at overgangsfasen fra barn til ung voksen tidligere ble betraktet som en lineær prosess, hvor en overgang naturlig fulgte neste. Dagens ungdom følger i større grad en ikke-lineær prosess, hvor utflytting fra foreldrehjem, studier og jobbtilknytning kan komme i skiftende rekkefølge, en fase som ofte beskrives som en fase med «jo-jo»-overganger (Biggart & Walther, 2006). Ungdom flest har tett kontakt med sin familie og blir støttet og hjulpet fram mot voksenlivet. Ungdom med tiltak i barnevernet har generelt sett lite foreldrestøtte og må ofte klare seg på egenhånd før de fyller 20 år (Stein, 2008; Paulsen et al., 2020). Stein beskriver overgangen til voksenlivet for barn som har vært i kontakt med barnevernet som komprimert og akselerert. Ungdom som forlater institusjoner eller fosterhjem må ofte gjennomføre overgangen til voksenlivet på et mye tidligere tidspunkt og på langt

kortere tid enn sine jevnaldrende. Som gruppe møter unge mennesker med erfaringer fra barnevernstiltak større vanskeligheter enn andre når de skal ta fatt på en selvstendig tilværelse (Paulsen & Thomas, 2018; Stein, 2014; Sulimani-Aiden 2019).

Formålet med oppfølging etter utflytting fra barnevernstiltak er å lette ungdommenes overgang til voksenlivet og å skape et fundament for et meningsfylt og godt liv (Mølholt et al., 2012). Oppfølging av ungdom kan knyttes til perspektivene *independence* og *interdependence* som reflekterer to ulike forståelser av ungdoms behov i overgangen til voksenlivet (Bakketeig & Backe-Hansen, 2018). Målsetningen innenfor et independence-perspektiv er at ungdommen skal bli i stand til å klare seg selv etter utskrivning fra institusjonen og mestre utdanning, arbeid og bolig på egenhånd (Mølholt et al., 2012). Et interdependence-perspektiv tar høyde for at ungdoms overgang til voksenlivet er en prosess som tar tid. Interdependence-perspektivet rommer også mulighet for at ungdommen kan få hjelp og støtte av det sosiale systemet i overgangen til voksenlivet, på samme måte som jevnaldrende kan hente hjelp og støtte fra sine foreldre (Bakketeig & Backe-Hansen, 2018).

Sosial støtte

Sosial støtte har vært et særlig fokus i forskning om hvilken betydning ettervern kan ha for ungdom som har hatt tiltak i barnevernet. Sosial støtte er et flerdimensjonalt begrep som kan bety emosjonell støtte, praktisk støtte, informasjon, veiledning og materiell støtte (Hiles et al., 2013; Jack, 1997). Sosial støtte kan også ha en indirekte bufferfunksjon ved å beskytte ungdom mot å ruse seg. Forskning knyttet til ungdom med tiltak i barnevernet fokuserer i stor grad på hvilken form for sosial støtte ungdommene får (Bakketeig & Backe-Hansen, 2018; Höjer & Sjöblom, 2010) og hvem som gir denne støtten (Collins et al., 2010; Marion et al., 2017; Sulimani-Aidan, 2019). Antonucci et al. (2010) peker på at tilgangen til opplevd sosial støtte er viktigere enn om den faktisk blir benyttet. Det synes å være avgjørende for disse ungdommene å ha stabile, positive, tillitsfulle og støttende relasjoner til andre personer (Bakketeig & Backe-

Hansen, 2018; Collins et al., 2010; Hiles et al., 2013; Marion et al., 2017;). For å etablere slike relasjoner må støttepersonene være engasjert og støtten må vare over tid (Hiles et al., 2013). Det viser seg at det ofte kan være vanskelig for saksbehandlere i barnevernet å etablere en slik langvarig og tillitsfull relasjon (Marion et al., 2017), det gjelder spesielt for ungdommer med alvorlige rus- og atferdsproblemer som blir plassert i institusjon med tvangsvedtak. Tysnes og Kiik (2019) har intervjuet ungdom som er plassert etter barnevernloven § 4-24. De fant at mange unge har tilbakefall til rus under og etter institusjonsbehandlingen, og de trenger fleksibel oppfølging med mulighet for å komme tilbake til institusjonsbehandling underveis i oppfølgingen. De fant videre at ungdommene ønsket oppfølging fra personer de kjente godt fra før og som kjente til deres særlige behov. De ungdommene som fikk oppfølging fra ansatte tilknyttet institusjonen de hadde bodd på, opplevde trygghet fordi de kjente støttepersonene og det var et kjent system med kjente regler. Liknende funn er også gjort i andre studier (Bengtsson et al., 2018; Helgeland, 2007; Tysnes, 2014).

METODISK TILNÆRMING

Artikkelen bygger på kvalitative individuelle intervjuer med ungdommer som har erfaring med plassering i ruskollektiv og langvarig oppfølging i regi av ruskollektivet.

Rekruttering og utvalg

Informantene ble rekruttert fra en organisasjon bestående av flere ruskollektiv med formål om å rehabilitere ungdom med alvorlig rusproblematikk. Kriteriene var at deltakerne hadde vært minimum fire måneder i oppfølgingstiltaket, slik at de kunne gi oss et variert og utfyllende datamateriale. Tre konsulenter for hybel- og familiehjem i tre ulike regioner forespurte ungdommer i sin region som oppfylte våre kriterier. Utvalget består av seks unge, fire gutter og to jenter, i alderen 16-25 år på intervjudispunktet. Noen hadde lagt oppfølgingen bak seg, mens andre fortsatt mottok oppfølging. Alle hadde vært plassert i samme behandlingsorganisasjon,

men på ulike avdelinger. Tre av ungdommene hadde erfaring med oppfølging i familiehjem og tre hadde erfaring med oppfølging i hybel. To av ungdommene hadde erfaring med begge oppfølgingstiltakene.

Intervjuer

Vi utarbeidet en temabasert intervjuguide. Hensikten var å få fram ungdommens historier med fokus på oppvekstforhold og rusmisbruk for å få et bilde av bakgrunnen for at de ble plassert i ruskollektiv. Videre var vi opptatt av de unges fortellinger om behandling i ruskollektivet, blant annet om hvorfor de takket ja til videre oppfølging. Vi diskuterte intervjuguiden med noen ungdommer som en av oss fulgte opp i rusbehandling. Etter råd fra disse ungdommene utforsket vi også informantenes opplevelser av relasjoner og tillit til andre og hva de mente var særlig betydningsfullt i oppfølgingen. Vi gjennomførte et enkeltintervju med alle ungdommene. Tre intervjuer ble gjort på et kontor tilhørende institusjonen, de resterende tre der ungdommene bodde. Intervjuene hadde en varighet på 50-90 minutter. De unge hadde mye erfaring i å snakke om sin historie og de hadde et nyansert språk for egne følelser, noe som gav oss et rikt datamateriale på mer enn 100 transkriberte sider.

Etikk

I forkant av intervjuene mottok informantene et informasjonsskriv med redegjørelse for formålet med studien, hva deres deltakelse innebar og at de kunne trekke sin deltakelse uten konsekvenser. Studien er tilrådd av Norsk senter for forskningsdata (NSD).

Analyse

I analysen av datamaterialet er vi inspirert av Malteruds modell (2011) for systematisk tekstkondensering, en fenomenologisk tilnærming som er særlig egnet når en ønsker å få fram informantenes erfaringer og livsverden. Første steg i analysearbeidet var å lese igjennom alle intervjuene og finne fram til foreløpige temaer. I analysen ble det tydelig at alle ungdommene forstod sine livsløp i tre til fire livsfaser.

Våre foreløpige temaer ble derfor «vanskelig barn-dom», «rus og ungdomstid», «tvang og institusjonalisering» og «oppvåkning og motivasjon for videre behandling». Da ungdommene fortalte om hva som var viktig for dem i oppfølgingen, knyttet de det sammen med tidligere erfaring og livsepoker. Andre steg i analysen var å finne meningsbærende enheter som kunne belyse problemstillingen og så foreta koding av disse. Koder i vårt materiale var blant annet «røff barndom», «motstand mot behandling», «ikke stole på andre», «behandling tar tid», «frykt for tilbakefall» og «normalisering før jeg flytter hjem». Disse kodene ble kondensert til mening og syntetisert til en analytisk tekst (Malterud, 2011). De sentrale kategoriene er beskrevet i tabellen nedenfor.

FUNN

Informantene ble plassert i ruskollektivet da de var i alderen 14-17 år. De hadde ulike og unike historier å fortelle, men alle fortalte om vanskelige hjemmeforhold. De fortalte at de hadde startet å ruse seg tidlig. Alle hadde startet med alkohol og hasj, og fire hadde gått videre til sterkere stoffer. Alle hadde ruset seg i flere år før de ble plassert i kollektivet. Informantene fortalte om annerledeshet og utenforskap i skolen og på fritiden. Negativt selvbilde og dårlig selvtilit, samt manglende adekvat sosial tilnærming til jevnaldrende var gjennomgående. I rusmiljøet fant de tilhørighet og der opplevde de både aksept og anerkjennelse. Alle informantene hadde utviklet psykiske vansker og var involvert i kriminelle aktiviteter. Etter

hvert som rusmisbruket og kriminaliteten eskalerte, opplevde ungdommene å falle ut av skolen og at familieforholdene ble gradvis forverret, før barneverntjenesten så langtidsplassering som eneste løsning.

Vi har valgt å framstille funnene med utgangspunkt i behandlingsforløpet. Behandlingen startet i kollektivet hvor ungdommens erfaringer kan beskrives med begrepsparet «fra motstand til motivasjon». Deretter viser vi fram hvilke elementer ved oppfølgingen ungdommene mente var særlig viktige da de fikk oppfølging i familiehjem. Til slutt viser vi hva ungdommene opplevde som viktig under oppfølging i hybel.

Plassering i ruskollektiv – fra motstand til motivasjon

Alle ungdommene, utenom én, var plassert i kollektivet mot sin egen vilje og samtlige beskrev hverdagslivet i kollektivet som rusmiljøets rake motsetning. En av ungdommene fortalte om en vanskelig oppstart.

«Jeg ville bare hjem egentlig. Jeg ville ikke til kollektivet, liksom».

Da en annen ungdom så tilbake på plasseringstidspunktet utbrøt hen:

«Jeg var liten, nysgjerrig og ganske redd da jeg kom», og fortalte videre at hen gjennom sin behandlingstid var på en slags personlig utviklingsreise. Da ungdommene ble plassert i kollektivet måtte de forholde seg til fastsatte rammer og regler.

«Du kjente ingen og plutselig skulle du fortelle

Tabell 1: Analytiske kategorier med undertemaer

Plassering i ruskollektivet	<ul style="list-style-type: none"> • Fra motstand til motivasjon
Betydning av plassering i familiehjem	<ul style="list-style-type: none"> • Normalisering og læring • Omsorg, støtte og tillitsfulle relasjoner • Å greie å holde seg rusfri tar tid
Betydning av plassering i hybel	<ul style="list-style-type: none"> • For å bli selvstendig trengs mye praktisk hjelp og emosjonell støtte • Å takle motstand og få hjelp til komme over kneiker

om livet ditt og åpne deg veldig mye. Og det var ikke vanlig for meg da (...) Så i begynnelsen var det veldig skummelt, jeg var ofte sur og utagerte og sånn».

I takt med at ungdommene fikk etablert en positiv hverdag og trygge relasjoner til de voksne i kollektivet og opplevde mestring på ulike arenaer, så de etter hvert positivt på både seg selv og sine muligheter for å få en god fremtid.

«Jeg husker at jeg hadde mange mål om at jeg skulle snakke med en voksen sånn tre ganger i uken om hva som hadde skjedd og alt mulig sånn, og det hjalp utrolig mye».

Ungdommene utviklet sine måter å tenke og agere på, og mot slutten av behandlingsåret mente alle at de var blitt flinkere til å håndtere egne følelser, stå i utfordringer, fullføre oppgaver og å be om hjelp når ting var vanskelig.

Ungdommene la vekt på at kollektivplasseringen var avgjørende for å begynne å tenke på egen framtid. En sa det slik:

«Tiden på kollektivet var viktig for valget om å bli med videre. Det var den tiden som gjorde at jeg klarte å tenke fremover i tid. Se realiteten i øynene, se hvor jeg ville fremover».

Motstand ble snudd til motivasjon, samtidig som alle anerkjente eget behov for langvarig oppfølging for å opprettholde den gode utviklingen og forbli rusfri.

Mot slutten av kollektivoppholdet forstod de at det var små marginer som skulle til for en negativ kursendring.

«Jeg var ærlig med meg selv, heldigvis. Og så at jeg kunne sikkert klart meg en stund, men jeg ville nok ha sprukket etter hvert. Det er veldig lett å gå tilbake igjen».

Alle fortalte at de trengte hjelp og støtte utover året i kollektivet for å unngå å falle tilbake i gamle, destruktive mønstre.

«Jeg føler ikke at det året er nok til å kunne bearbeide 16 år av livet mitt. For det har jo skjedd ganske mye på kort tid.. Og mye av de tingene som har skjedd har jo hengt igjen».

Da ungdommene først hadde kommet til denne erkjennelsen, var året i rusbehandling nesten over og

det var tid for å flytte hjem, eller eventuelt videreføre behandlingen. Ungdommene valgte å ta imot videre oppfølging av ulike grunner, men betydningen av tid, trygge relasjoner, et kjent behandlingssystem og avstand til miljøet på hjemstedet synes å ha hatt stor betydning for dette valget.

Betydningen av oppfølging i familiehjem

De tre ungdommene som hadde erfaring med å bo i familiehjem mente at den støtten de fikk av å bo i en familielignende setting var viktig for å komme seg videre i livet. Alle la vekt på at de hadde behov for tett emosjonell oppfølging, støtte og råd, samt at noen kunne passe på dem og lære dem opp til å leve et normalt liv.

En ungdom begrunner sitt valg om videre oppfølging med «mer normalisering»:

«Jeg tenkte at familiehjem var bra [...] da skulle jeg ha mer normalisering før jeg flyttet hjem.. og da tenkte jeg at det var best at jeg flyttet i familiehjem.. og den dag i dag så tror jeg at det er det lureste jeg har gjort i hele mitt liv».

Ungdommens utsagn kan tolkes som at hen har behov for videre trening i å leve et normalt liv og støtte til å skape en struktur i hverdagen med skole, døgnrytme og måltider.

Læring og normalisering var sentralt når ungdommene snakket om den støtten de fikk ved å bo i et familiehjem. De var underlagt grenser fra familiehjemmet som det var forventet at de skulle forholde seg til.

«Det var jo på en måte en oppdragelse da... og.. sukk.. for å skjønne på en måte hvordan en vanlig familie fungerer da... eller hvordan en vanlig familie skal fungere».

Når disse ungdommene ser tilbake til tiden de bodde i familiehjem, legger de vekt på oppdragelse, grenser og på *pushing* som særlig viktig, men de opplevde det ikke alltid som positivt der og da. En ungdom beskrev dette slik:

«Det er ubehagelig å ha noen som ser deg hele døgnet, når du egentlig ikke har lyst og du er deprimert, og egentlig bare har lyst til å ligge i sengen og drite i hele dagen.. Så har du noen

som tar deg i nakken og sier kom igjen, nå må du stå opp.. Nå kan du ikke gi deg for da går du tilbake til de samme traktene».

En annen sa hen trengte hjelp til å sette rimelige og gode grenser for seg selv.

«Jeg klarte ikke å være streng nok med meg sjæl, så da trengte jeg egentlig en til å pushe meg.. Men hvis du hadde spurt meg så hadde jeg ikke innrømmet det da, men jeg ser det nå».

Samtlige trakk frem betydningen av *omsorg, støtte og tillitsfulle relasjoner*. Nære relasjoner til familie-hjemmet hadde vært spesielt viktig for deres utvikling. Ungdommene hadde behov for kjærlighet, støtte og omsorg. En sa det slik: «Det er bare det at de er der og lytter og kommer med råd... at jeg har noen som jeg kan åpne meg til og som jeg stoler på».

Med sine oppveksterfaringer fortalte ungdommene at en viktig del av behandlingen var å lære seg å stole på andre og søke hjelp når noe var vanskelig. «Det er mye lettere å si ifra og snakke om det, enn at jeg skal forsøke å løse alt sammen selv». De lærte at alle er avhengig av nære relasjoner til andre for å oppnå sine mål og de så omsider verdien av å ha tillit til flere enn seg selv. En ungdom beskrev moren i familie-hjemmet sitt på denne måten:

«Hun er kanskje en av de menneskene som jeg stoler 100 prosent på.. og det er fordi at hun uansett hva jeg forteller henne.. uansett hva mine tanker er, så har hun aldri dømt meg på grunn av det.. Så jeg føler at jeg kan snakke med henne om hva som helst».

Ungdommene fortalte at de utviklet nye mest-ringsstrategier og at en av de viktigste strategiene var å bruke andre aktivt til å støtte seg på. Ungdommene sa at de følte seg som fullverdige medlemmer av familien. En fortalte om et slags vemod da det var tid for å flytte ut av familie-hjemmet.

«Jeg følte at det var veldig kjipt å flytte derifra, jeg gjorde det. De har et følelsesmessig bånd til meg også.. de synes at det var trist at jeg flyttet liksom (..) Men jeg skal faktisk besøke dem i juleferien».

Ungdommene fortalte at de hadde utviklet livs-lange relasjoner til sitt familie-hjem og at de så for seg å opprettholde kontakten etter utflytting.

Tid var et element alle ungdommene la vekt på når de snakket om å holde seg rusfrie og om oppfølging i familie-hjemmet. I starten handlet mye om å bli kjent, tilpasse seg rutiner i familien og få venner på skolen. Etter hvert som ungdommene fant sin plass, fortalte de at de kunne ta nye utfordringer og derved fikk nye mest-ringsopplevelser. En av ungdommene så på oppfølgingen i familie-hjemmet som en slags treningsarena.

«Man ble etter hvert dyttet ut av huset, men ikke så langt at de ikke kunne gripe inn».

Ungdommene fortalte at de hadde med seg verdifulle erfaringer og nyttig læring fra kollektivet. Alle opplevde at de hadde kommet et godt stykke på vei i sin endringsprosess da de flyttet i familie-hjem, men at de trengte mer tid for å greie å holde seg rusfri og etablere et normalisert ungdomsliv. En av ungdommene sa:

«Jeg tenker at for hver dag jeg bor i familie-hjem så øker sjansene for at jeg skal lykkes (...) På to år har jeg kommet så langt i livet mitt mens jeg har bodd her.. Og på to år så kunne livet mitt også ha gått ganske langt nedover hvis jeg fortsatt hadde vært på hjemstedet mitt».

Ungdommene pekte på at det var mer krevende for dem å opprettholde den positive utviklingen når den strenge strukturen og de mange miljø-terapeutene i kollektivet ikke lenger var der.

«Det er viktig å ha noen behandlingsmål slik at man har noe å strekke seg etter, sånn at man... at man vet hva man skal gjøre og har kontroll og sånn..».

I denne fasen av behandlingen mestret ungdommene i større grad de gitte rammene og den hverdagslige strukturen, mens de fortsatt strevde med dyptliggende problemer som var årsaker til at de startet å ruse seg. Alle ungdommene la derfor vekt på at videreføring og evaluering av behandlingsplanen var sentralt for deres egen utvikling. De trakk fram at det var nødvendig å delta på samlingene i kollektivet. En sa det slik:

«Jeg har aldri vært glad i å sitte på samling, men har hatt stort utbytte av det.. og det har vært nødvendig.. sånn er det, behandling er ikke alltid like gøy...».

Alle de tre ungdommene fortalte at de opplevde å ha tatt et nytt steg i rusbehandlingen ved å flytte i familiehjem, på tross av at de hadde hatt tilbakefall og ruset seg. Når de fikk tilbakefall var det viktig med et tett samarbeid mellom familiehjemmet og kollektivet;

«Jeg får hjelp når jeg går på en smell.. og det er vel kanskje det jeg trenger også.. fra dem [kollektivet].. for å bli minnet på hvorfor jeg egentlig er her».

Kollektivet fungerer som et slags sikkerhetsnett i ungdommens behandling og er tilgjengelig for familiehjemmet og ungdommen hele døgnet dersom det skulle oppstå vanskelige situasjoner.

«Er det noe så kan jeg ringe kollektivet og så får de alltid ut en voksen hit».

Familiehjemmene er tilknyttet kollektivet i et to-base-system som betyr at ungdommene kan få mulighet til å flytte tilbake på kollektivet for en periode for å intensivere behandlingen, for så å prøve på nytt i familiehjemmet når de har laget seg noen nye mestringsstrategier.

Betydning av oppfølging i hybel

I familiehjem var omsorg og oppdragelse sentrale elementer i oppfølgingen, mens løsrivelse og selvstendighet fikk større fokus i oppfølgingen av tre ungdommer med erfaring fra å bo på hybel med oppfølging. Ungdommene fortalte at de opplevde hybeloppfølgingen som allsidig.

«Oppfølgingen var jo der for det jeg trengte hjelp til da... det var vel egentlig alt det».

Den personlige veiledningen av ungdom i hybel ble gitt ukentlig av konsulenten, og i perioder kunne oppfølgingen intensiveres dersom ungdommen hadde behov for det. Oppfølgingen fremstod som fleksibel og tilpasset den enkeltes behov.

Hjelp med praktiske oppgaver og emosjonell støtte så ut til å være viktig for ungdommene mens de bodde i hybel. De trengte hjelp til å få rytme og struktur i hverdagen sin:

«Når skal jeg vaske klær, når skal jeg gjøre lekser, hva skal jeg ha fokus på. Hva slags mat skal jeg spise, og.. Hvor mye koster det å handle inn mat for hele uka, og.. Ja, alt sånt».

Ungdommene beskrev overgangen fra et sosialt liv i kollektivet eller familiehjemmet til et liv alene i hybel som ensomt. En sa det slik:

«Veldig kult å komme seg bort den første uken.. Så kommer det til et punkt der man kjenner seg veldig ensom (...) Og da er det viktig å ta tak i det og gjøre noe med det».

Ungdommene fortalte at de så frem til å flytte på hybel, men at de ikke hadde tatt inn over seg hvor utfordrende det kom til å bli før de plutselig satt der alene;

«Den viktigste tida i behandlinga mi var jo de to åra etterpå i hybel med oppfølging.. Det var da utfordringene kom.. I kollektivet var det jo bare trygt og godt...».

Da ungdommene flyttet på hybel måtte de lære å takle motstand og få hjelp til å komme over kneiker. De fikk større ansvar for eget liv og for å etterspørre hjelp og støtte når de hadde behov for det. En ungdom fortalte at det var utfordrende å be om hjelp når livet på hybelen ble vanskelig. «Da jeg først ble deprimert, så orket jeg ingenting.. og da hadde jeg ikke lenger noen til å pushe meg...». For å slippe å forholde seg til egne følelser organiserte hen seg en hektisk hverdag med skole og jobb, og trakk seg parallelt gradvis unna de voksne i kollektivet og de behandlingsrettede aktivitetene. Hen sa:

«Selvfølgelig så er en del av behandlingen og oppfølgingen å dra ut på jobb og skole og sånt, og at man skal stå på egne bein og bygge seg en grunnmur, men man må på en måte ikke miste den kontakten man har med kollektivet».

Denne ungdommen endte opp med å rømme og ruse seg, for så å flytte tilbake til kollektivet for en periode for å intensivere behandlingen. I behandlingen fikk hen hjelp til å sette ord på sine problemer, og med å finne ut av hvilken hjelp hen behov hadde for. Ungdommen trengte særlig hjelp til å organisere tempoet i hverdagen sin og til å fortsette behandlingen. Hen ba om å bli stoppet dersom hen forsøkte å unndra seg kontakt igjen når hen var tilbake på hybelen. Disse nye strategiene som ungdommen og de voksne lagde i samarbeid på kollektivet var til hjelp da hen flyttet tilbake på hybelen.

Etter hvert følte ungdommene at de begynte å mestre hverdagen på egenhånd. Da var det viktigere enn noen gang med et sikkerhetsnett rundt seg. Trygge og stabile relasjoner, forutsigbarhet og kontinuitet syntes å ha en avgjørende betydning for hvorvidt ungdommenes rehabilitering ble vellykket. En ungdom oppsummerer tiden i hybel under oppfølging på denne måten:

«Jeg har blitt mye flinkere, veldig bevisst på hva som er riktig å gjøre og ikke riktig å gjøre.. jeg har fått veldig god selvinnsikt.. jeg bruker alle de strategiene jeg har lært meg videre i livet.. jeg har blitt sterkere, mye sterkere.. og det har kommet ting.. det gjør det alltid.. det oppstår tøffe ting som jeg har klart å takle.. aldri gitt meg.. noe som var veldig lett å gjøre før...»

I dette utsagnet synes den unge å erkjenne at livet har sine opp- og nedturer og at slike vekslinger er helt naturlig for de fleste, men at det handler om å stå på og ikke gi seg. Ungdommen forteller at det har tatt tid å komme til denne erkjennelsen og at det derfor er viktig å se på ungdommenes rehabilitering i et interdependence-perspektiv, som en sa:

«Det var ikke så mye forskjell og det var jo det som var så deilig. At man følte man fortsatt var i kollektivet ved å ha oppfølging».

En ungdom forklarer hvorfor det er viktig med oppfølging etter plassering i kollektivet:

«Det er en nødvendighet for alle.. spesielt ungdommer som har hatt behandlingstid på et sted som dette.. Man kan ikke forvente at man skal klare seg selv etter et år i kollektivet.. bli kasta ut i det.. det er egentlig helt sykt.. man har vel kanskje sett at det ikke fungerer eller?»

Ungdommene fortalte at oppfølging i hybel var spesielt viktig fordi de fortsatt trengte praktisk hjelp og emosjonell støtte i hverdagen, spesielt når de var i en fase der de skulle bli selvstendige.

DISKUSJON

Ungdommene setter sin egen historie i sterk sammenheng med sine nåværende hjelpebehov. Samtlige hadde en historie preget av vanskelige oppvekstforhold, alvorlig rusmisbruk, psykisk uhelse, krimina-

litet, skolefracfall og mange brutte relasjoner. Etter ett års behandling i kollektiv strevde de fortsatt på flere av disse områdene. Mange vegret seg for å flytte tilbake til hjemstedet på grunn av nærhet til gammelt rusmiljø samt mangel på støtte i eget nettverk. Dette finner vi igjen i øvrig forskning omkring denne ungdomsgruppen, se for eksempel Paulsen et al. (2020) og Tysnes (2014). De ungdommene som har deltatt i denne studien forteller at de har behov for langvarig rehabilitering fordi de trenger tid, ro og målrettet arbeid for å skrive en ny og positiv historie om seg selv. Backe-Hansen (2021) understreker at mange unge med barnevernserfaringer har svært skadelige oppveksterfaringer og at det ofte kreves ekstra innsats fra det offentlige for å hjelpe dem med å mestre overgangen til voksenlivet.

De ungdommene vi snakket med betraktet året i kollektivet som selve fundamentet i sitt nye rusfrie liv, men de opplevde fundamentet som relativt skjørt. Alle sa tydelig at de trengte lenger tid i behandling for å reise resten av byggverket i samarbeid med betydningsfulle voksne slik at de kunne stå støtt i seg selv på sikt. Dette er i tråd med interdependence-tankegangen, et relasjonelt perspektiv der overgangen til voksenlivet betraktes som en prosess som tar tid og hvor det må være mulig å hente hjelp og støtte fra systemet på samme måte som ungdom uten barnevernserfaring henter støtte fra sine foreldre godt inn i voksenlivet (Bakketeig & Backe-Hansen, 2018). Ungdommene i vår studie understreker at de har stort behov for langvarig støtte og oppfølging for å lykkes i overgangen fra ungdom til voksen, men også i overgangen til et liv som rusfritt og selvstendig.

Ungdommene samtykket til videre oppfølging etter året i ruskollektivet fordi denne hjelpen var en forlengelse av behandlingen som startet ved plasseringen i ruskollektivet. I familiehjem og hybel fortsatte de å delta på enkelte samlinger, jevnlig overnattingshelger og andre aktiviteter med kollektivet. Alle mente at det var avgjørende for deres utvikling at hjelpen i familiehjem og hybel var basert på samme ideologi og forståelse som i kollektivet, og at de hadde et kjent behandlingsprogram de kunne fort-

sette å jobbe med. Et slikt ettervernstilltak synes å ha flere fordeler for denne ungdomsgruppen sammenliknet med det ettervernet som tilbys fra barneverntjenesten i kommunene. I kollektivet har de ansatte lært ungdommene å kjenne gjennom ett år. De har rukket å få mye informasjon om ungdommenes behov, og har i samarbeid med ungdommen funnet ut hvordan ettervernet best kan tilpasses den enkelte. Paulsen et al. (2020) finner i sin studie at ungdommer med store oppfølgingsbehov ofte får et dårlig og utilstrekkelig ettervernstilbud i barnevernet. Ungdommene i vår studie var tydelige på at de fortsatt hadde komplekse og sammensatte behandlingsbehov, noe de i motgang kunne prøve å skjule for de voksne rundt seg. I perioder opplevde de likevel at de klarte seg fint, og at de ikke alltid syntes det var nødvendig med behandling utover å ha tak over hodet og mat i kjøleskapet. I andre perioder hadde de behov for tettere oppfølging i sin behandling, f. eks ved å flytte tilbake på kollektivet for en periode.

Denne studien viser at det er viktig at de unge har et godt og fleksibelt sikkerhetssystem rundt seg. Tysnes og Kiik (2019) peker også på at det er viktig med mulighet til å komme tilbake til kollektivbehandlingen underveis i oppfølgingen. Denne formen for rusbehandling muliggjør å dekke ungdommenes behov for å pendle mellom uavhengighet og avhengighet. Ungdomstiden er preget av samtidige ønsker om selvstendighet og oppfølging (Paulsen & Berg, 2017), og det er viktig at systemene rundt ungdommen er fleksible nok til å tåle pendlingen mellom avhengighet og uavhengighet på veien mot voksenlivet (Backe-Hansen, 2021). I vår studie finner vi at oppfølging i familiehjem/hybel som en forlengelse av kollektivbehandlingen synes å svare på noen av de manglene som presiseres i forskning om ettervern for ungdom i barnevernet.

En sentral forutsetning for ungdommenes samtykke til videre oppfølging var at de fikk sosial støtte fra de samme voksne som de hadde utviklet en tillitsfull relasjon til i kollektivet. Den kjente relasjonen bidro til at oppfølgingen ble forutsigbar og trygg, og den representerte kontinuitet i ungdommenes liv fremfor nok et brudd. Betydningen av gode rela-

sjoner og kontinuitet i overgangen fra institusjons-plassering til en selvstendig tilværelse finner vi igjen i annen forskning. Duroy et al. (2003) og Tysnes (2014) understreker at ungdom opplever overgangen fra en behandlingsfase til en annen som stressende, men at dette stresset kan reduseres dersom overgangsfasen finner sted innenfor et kjent system der ungdommene får støtte fra voksne som jobbet på institusjonen. Sentrale endringskrefter for ungdommenes motivasjon for å bli rusfrie var den tryggheten de opplevde ved å kjenne sine støttepersoner og ved å vite hva behandlingssystemet krevde av dem og hva det kunne gjøre for dem. Sosial støtte gitt gjennom langvarige relasjoner synes å gi ungdommene trygghet, både praktisk, sosialt og emosjonelt. Dette funnet støttes av annen forskning om overganger for ungdom med barnevernsbakgrunn (Backe-Hansen, 2021; Marion et al., 2017). For ungdommene i familiehjem var det viktig å bli fulgt tett opp i en foreldre-barn-lignende relasjon. De trengte trening i å leve et normalisert liv, med overvåkning fra voksne personer som kunne pushe, oppdra og passe på at de kom seg på skole og at de fikk lagt seg om kvelden. Denne støtten ble, slik ungdommene beskrev den, gitt over tid av voksne personer de hadde tillit til og som utøvde kontrollen med varme og emosjonelt engasjement. Dette er i tråd med funnene til Hiles et al. (2013) som peker på at det trengs tid og engasjement fra støttepersonene for at relasjoner skal oppleves som støttende. For de ungdommene som bodde på hybel fikk den sosiale støtten et annet innhold. For dem var det forventet at de hadde overtatt noe av kontrollansvaret for seg selv, og støtten var rettet mot veiledning i praktisk tilretteleggelse av hverdagen. Uavhengig av boform hadde alle ungdommene et vedvarende behov for emosjonell støtte. Å organisere videre oppfølging med tett foreldreliknende støtte i familiehjem og med praktisk og emosjonell støtte i hybel, er gode eksempler på hvordan man kan gi ungdom mulighet til en gradvis og fleksibel overgang til voksenlivet.

AVSLUTNING

I denne studien har vi sett at ungdom som har vært plassert i ruskollektiv opplever å ha langvarige

behandlingsbehov som strekker seg utover det første plasseringsåret. Videreføring av rusbehandling innenfor ruskollektivenes egen tiltakskjede gjør det mulig for ungdommene å fortsette den jobben de startet på i kollektivet, og mulighet til gradvis overgang til et selvstendig voksenliv. Tilbudet om langvarig behandling innenfor samme behandlingssystem var særlig viktig fordi de fikk bevare gode relasjoner og tilhørighet til et større sosialt fellesskap. Innenfor dette fellesskapet fikk ungdommene vedvarende behandling og variert, fleksibel og individuelt tilpasset sosial støtte.

Et tydelig budskap fra informantene i denne undersøkelsen er at «ett år i behandling er ikke nok»

når man sliter med alvorlige rusproblemer. Det er derfor et alvorlig tankekors at behandlingstiden for ungdom med disse typer problemer er kortet ned til normalt ett år og at oppfølgingstilbudet i etterkant er såpass mangelfullt (Paulsen et al., 2020). Samtidig er det skjerpede krav til i hvilke tilfelle barnevernet kan plassere ungdom på institusjon. De ungdommene som blir plassert har ofte rukket å utvikle alvorlige rusproblemer og har vanligvis svært sammensatt problematikk. Ungdommenes fortellinger om betydningen av langvarig og individuelt tilpasset oppfølging er et tydelig signal til politikere og fagdirektorat om å satse på langvarig og fleksibel behandling for denne ungdomsgruppen.

SUMMARY

Young people in substance abuse treatment – a flexible transition

This study explores what young people with severe substance use problems experience as especially important in the services they receive after moving out of rehabilitation institutions. The study bases the findings on six qualitative interviews with youths (16-25 years) with experience from follow-up measures in «family homes» and dorms through the rehabilitation institution. The study aimed to identify what the young people considered supportive of these follow-up measures. Our findings show that the rehabilitation process takes time. Young people need flexible and stable social support in a family or an environment that includes trustful relations with adults.

Keywords: Child welfare, follow-up, rehabilitation institutions, social support, youth, aftercare

REFERANSER

- Antonucci, T. C., Fiori, K. L., Birditt, K. & Jackey, L. M. H.** (2010). Convoys of social relations: Integrating life-span and life-course perspectives. I M.E. Lamb, A. M. Freund, & R. M. Lerner (Red.), *The handbook of life-span development*, Vol. 2. *Social and emotional development* (s. 434–473). John Wiley & Sons Inc.
- Backe-Hansen, E.** (2021). *Fra barnevern til voksenliv. Utfordringer og mestring*. Cappelen Damm Akademisk.
- Backe-Hansen, E., Madsen, C., Kristofersen, L. B. & Hvinden, B.** (2014). *Barnevern i Norge 1990-2010. En longitudinell studie*. (NOVA - rapport 9/14). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bakketeig, E.** (2009). Bedre utfall med ettervern. *Rus og samfunn*, 3(4), 13-15.
- Bakketeig, E. & Backe-Hansen, E.** (2018). Agency and flexible support in transition from care: Learning from the experiences of a Norwegian sample of care leavers doing well. *Nordic Social Work Research*, 8(1), 30-42.
- Bary, M.** (2010). Youth transitions: From offending to desistance. *Journal of Youth Studies*, 13(1), 121-136.
- Bengtsson, M., Sjöblom, Y. & Öberg, P.** (2018). 'Well, it's up to me now' – young care leavers' strategies for handling adversities when leaving out-of-home care in Sweden. *Nordic Social Work Research* 8(1), 8-18.
- Biggart, A. & Walther, A.** (2006). Coping with Yo-Yo-Transitions. Young Adults' struggle for support, between family and state in comparative perspective. I C. Leccardi, & E. Ruspini (Red.), *A New youth? Young people, generations and family life*. (s. 41-62). Ashgate.
- Clausen, S. E. & Kristofersen, L. B.** (2008). *Barnevernsklienter i Norge 1990-2005: en longitudinell studie*. (NOVA Rapport 3/2008). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Collins, M. E., Spencer, R. & Ward, R.** (2010). Supporting youth in the transition from foster care: Formal and informal connections. *Child*

Welfare, 89(1), 125-143.

Duroy, T. H., Schmidt, S. L. & Perry, P. D. (2003). Adolescent's and young adult's perspectives on a continuum of care in a three year drug treatment program. *Journal of Drug Issues*, 33(4), 801-864.

Helgeland, I. M. (2007). *Unge med atferdsvansker blir voksne: hvordan kommer de inn i et positivt spor?* Unipub.

Hiles, D., Moss, D., Wright, J. & Dallos, R. (2013). Young people's experience of social support during the process of leaving care: A review of the literature. *Children and Youth Services Review*, 35(12), 2059-2071.

Höjer, I. & Sjöblom, Y. (2010). Young people leaving care in Sweden. *Child & Family Social Work*, 15(1), 118-127.

Jack, G. (1997). An ecological approach to social work with children and families. *Child and family Social Work*, 2(2), 109-120.

Malterud, K. (2011). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning*. Universitetsforlaget.

Marion, È., Paulsen, V. & Goyette, M. (2017). Relationships Matter: Understanding the role and impact of social networks at the edge of transition to adulthood from care. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 34, 573-582.

Mølholt, A-K., Stage, S., Hylt Pejtersen, J. & Thomsen, P. (2012). *Eftervern for tidligere anbragte unge: en videns- og erfaringsopsamling*. (Det Nationale Forskningscenter for Velfærd Rapport 12/04). Rosendahls – Schultz Grafisk A/S.

Paulsen, V. & Berg, B. (2016). Social support and interdependency in transition to adulthood from child welfare services. *Children and Youth Services Review*, 68, 125-131.

Paulsen, V. & Thomas, N. (2018). The transition to adulthood from care as a struggle for recognition. *Child and Family Social Work*, 23(2), 163-170.

Paulsen, V., Wendelborg, C., Riise, A., Berg, B., Tøssebro, J. & Caspersen, J. (2020). *Ettervern – en god overgang til voksenlivet? Helhetlig oppfølging av ungdom med*

barnevernserfaring. (Rapport). NTNU Samfunnsforskning. Mangfold og inkludering.

Rogers, R. (2011). 'I remember thinking, why isn't there someone to help me? Why isn't there someone who can help me make sense of what I'm going through?': 'Instant adulthood' and the transition of young people out of state care. *Journal of Sociology*, 47(4), 411-426.

Stein, M. (2008). *Transitions from Care to Adulthood: Messages from Research for Policy and Practice*. I M. Stein, & E., Munro, (Red.). *Young People's Transitions from Care to Adulthood: International Research and Practice* (s. 289-306). Jessica Kingsley Publishers.

Stein, M. (2014). *Supportive Pathways for Young People Leaving Care. Lessons Learned from Four Decades of Research*. I J. K. Whittaker, L. Holmes & J.F.d. Valle (Red.) *Therapeutic residential care for children and youth*. (s. 189-202). Jessica Kingsley Publishers.

Sulimani-Aidan, Y. (2019). Qualitative exploration of supporting figures in the lives of emerging adults who left care compared with their non-care-leaving peers. *Child & Family Social Work*, 24(2), 247-255.

Tysnes, I. B. (2014). *Ungdommenes opplevelse av plassering, opphold og ettervern. En studie av institusjonsplasseringer etter lov om barneverntjenester § 4.24*. [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Tysnes, I. B. & Kiik, R. (2019). Support on the way to adulthood: Challenges in the transition between social welfare systems. *European Journal of Social Work*, 24(2), 201-211.

SSB (2022, 26. januar). 11647: *Barn i barnevernsinstitusjoner per 31. desember, etter plasseringshjemmel, institusjonstype, statistikkvariabel og år*. Hentet 26.01.22 fra <https://www.ssb.no/statbank/table/11647/tableViewLayout1/>